

soukromým a státním: a přece uznává každý prospěšnost zvláštního obou ve vědě pojednání. Proto se mi zdá, že v *hospodářství politickém nelze mluvit o řadě finanční co vědě pomocné, nýbrž že tato tvoří podstatnou jeho část; že ale nic nevádí, ba spíše žádoucí jest, aby se jí dostalo zvláštního místa v soustavě formálně hospodářství státního.*

Návod.

§. 15. Možné spůsoby jeho.

Návod jest způsob vědy sestavování dle zásad rozumem uvážených. Hledíme-li na spojitost vět pronešených, může býti návod soustavným (systematickým), kusým (rhapsodistickým), výměsným (aphoristickým), dle toho, spořádána-li rozmanitost podle ponětí celosti, neb podávají-li se toliko částky bez pořádku a svornosti, aneb jsou-li sice články soustavně spořádány, avšak nepořádně pronešeny. Běře-li zřetel k cíli vědy, jest návod buď výrokový (dogmatický) buď rozpačitý (skeptický) buď soudný (kritický) buď dějnový, dle toho, zdali učí se a dokazuje, aneb pochybnosti proti větám pronešeným vyslovují anebo důvody a odvozy skoumají, anebo důvody od jiných ndané podávají, vlastnímu skoumání jich nepodrobují. Hledíme-li na zřetelnost, jest návod buď rozborný buď sborný. Sborný (induktivný, analytický, Kantem regressivním nazvaný) jest návod postupující od jednoduchého znenáhla k násobnému, od následků k příčině. Rozborným (deduktivným, synthetickým, progressivním) jest návod postupující od násobného k jednoduchému, od příčiny k následkům. V prvním případě sbírají, sestavují a pozorují se jednotlivé děje a cestou úsudků přichází se k zásadám; v případě druhém kladou se některé zásady za pravdivé, z nichž pak soudí se na děje. V prvním případě vstupujeme od srostitého neb smíšeného (konkretného) k vztažnému (abstraktnému), od nižších pojmů vzhůru k vyšším, od následků dolů nebo zpět (odtud regressivním nazvan) k příčině; v případě druhém jest to naopak. V případě prvním předchází zkušenost theorii a ovládá ji; v druhém naopak. Rozdíl tento zavdal příčinu k rozdělování věd na induktivné a deduktivné. K prvnějším patří vědy odkázané povahou svou k tomu, aby sbíraly a pozorovaly jednotlivá data a odvozovaly z nich věty obecné. K druhým čítají se vědy vycházející z vět obecných a odvozující z nich rozmanité jiné věty výsledné.

Však roztřídění toto platí toliko vzhledem k počátečním zásadám vědy. Nebo věda dobravší se návodem induktivním žádoucích vět všeobecných, vstupuje cestou deduktivnou zase nahoru k následkům. Nicméně má rozdělení to důležitost velikou v tom ohledu, že dobráním se cestou rozdílných návodů stejných ve vědách výsledků, nemalý podán bývá důkaz o správnosti jich bádání. Na příklad stůj v ohledu tom velmi zajímavý úspěch bádání dvou učencův, řidivších se rozličným návodem a přišedších k témuž výsledku. Jsou to: James Hutton a James Hall. Onen vydal r. 1795 důležitý spis: „Theory of the Earth“, položivší základ k plutonické náuce o povstání země. Držel se zcela návodu rozborného a ani mu na mysl nepřipadlo, aby procestoval krajiny sopečné a sbíral děje o činnosti sopek a tvořil z nich úsudky. Naopak přišel k náhledům svým pouhým skoumáním. Z Blackova náhledu, že tavitelnost jistých zemí pochází od plynů v nich sevřených a z nich teprvé teplem unikajících, soudil, že by veliký tlak překážeti musel odcházení plynů, že takový tlak působila voda nedopustivší, aby rozmísily se skály rozohněné. Byla to pouhá idea v bystré hlavě jeho zplozená a nestvrzená pražádnou zkouškou. Hutton měl takovou nechuť proti všem zkouškám, že vyslovil se zřejmě, že zapotřebí zbaviti se předsudkův, kterýchž nabyly zakrsané o přírodě náhledy a přepjatý domysl o zkušenosti lidské. Svůj výskum hodil do světa, a zanechal jej osudu. Po letech odhodlal se Sir James Hall věc zkoušeti a přesvědčiti se analyticky o pravdivosti náhledu Huttonova. Jelikož mu děje přírodní, k skoumání jeho nevyhnutelně potřebné, byly nepřístupny, utvořil si je sám. Dal ohni a tlaku rovnajícímu se tíži sloupu vody asi půl míle vysokého působiti na prášek křídový a obdržel pevný mramor (Buckle). Překvapivší výsledek! Idea dlouho předcházela skutečnost a skutečnost skvěle potvrdila ideu. Cesta induktivná k stejnému přivedla cíli. Jest tedy snad lhostejno, pro který návod věda se vysloví? Jmenovitě bude snad lhostejno, jakým návodem brátí se má hospodářství politické? Prvé než vyslovím se pro jeden nebo druhý, uvedu dříve, co se dá proti nim namítati.

§. 16. Námitky proti návodu induktivnému a deduktivnému.

Proti návodu induktivnému namítá se:

- α) Kdož by chtěl vyvoditi zásady vědecké z dějů, potřeboval

by mnoho let na pouhé snešení nutné k tomu látky, an cestou deduce rychleji lze k cíli přijíti.

β) Mnohý věk měl pojmy své ve shodě se skutečností, kteréž později přece změniti musel. Nebo ustavičně objasňují, doplňují a tříbí se pojmy, nejenom pokrokem rozumování kritického, nýbrž i rostoucím počtem znaků pojmových, jichž vynalezení jest ovocem bádání všech věků. Z toho jde, že úsudek vážený z návět po návodu indukce vždy jest velmi nejist, pokavád jest možnost nových vynálezův a pokroku bádání filosofického.

b) *Proti návodu deduktivnímu* dá se namítati, že odvolání se k zásadám méně jest přístupno pochopování, nežli přímé poukázání na zkoušku, nebo jak Buckle dobře praví, myslitelů bývá poměrně méně nežli pozorovatelů. Proto kde převládalo bádání po návodu rozborném, vědy nikde nedošly náležitého rozšíření. „Zásady nejsou,“ praví spisovatel tento „tak na bíledni, popírají se a mívají pro ty, jimž nesnadno jsou přístupny, povahu neskutečnosti a mlhavosti, kterouž seslabuje se vliv jejich. Proto jest věda induktivná dávající přednost skutečnosti, v skutku prstonárodní a má nesčíslné množství lidí na své straně nechtějících ani slyšeti o hloubajícím a puntičkářském učení vědy deduktivné. Proto jest historicky dokázáno, že zavedení sborné filosofie, provázené rozmanitými zajímavými zkouškami, ustavičně přihlížející k hmotné spůsoblosti a odvolávající se k smyslnému názoru, zcela souvisí jak s probudilostí ducha k životu veřejnému, tak se zpytavostí a láskou k svobodě.“

Uvážím-li všestranně námítky tyto a rozvážím-li, že jenom Skotové a Němci jsou deduktivní, kdežto ostatní národové jmenovitě Angličané, Francouzové a Slované jsou induktivní; nemohu býti na rozpacích, kterému z návodů přednost dáti. Prvé ale, nežli rozhodnu se na jisto, kladu krátkou úvahu, z kteréž dle zdání mého vyplýne nejvhodnější:

§. 17. Návod hospodářství politického.

Základem všeho poznání jest podmět a svět vnější. Tento podává látku, onen ji uspůsobuje. Proto vztahuje se poznání naše výhradně ke zkušebnosti. Tam není poznání, kde neposkytuje se umu žádné látky, na čemž zakládá se Lock'ovo známé: „Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu“ a věta filosofa našeho:

„Veškeré vědění váží člověk ze dvou pramenů aneb a) ze zkušenosti, aneb b) z rozumování o zkušenosti.“ (Dr. Jos. Dastich v úvodu do empirické psychologie §. 1. str. 1.) Nebo není ani vrozených ideí ani vrozených zásad. Z této látky umu smyslem bezprostředně poskytnuté, tvoří se názory a pojmy vyšší a všeobecnější, až docházíme konečně nejvšeobecnějších, tedy dle obsahu nejjednodušších, jednoduchých. Jest-li ale soudíme skutečně dle výřtu (inductio), přičítajíc to, což platí o části jedné celku, a vztupujíc od jednotlivých věcí ke tvarům a od tvarů k rodu: nutně jest všecko poznávání naše původně induktivno. Kdo chce n. p. nabytí vědomostí hospodářských, musí ohlížeti se kolem sebe, vážit ze zkušenosti, všimati si co možná všech pobrobností a odvozovati ze všech platné zásady. Proto musím přisvědčiti Rac'ovi, pokud ukázal, že návod hospodářství má býti induktivný, ale nesouhlasím s ním, že má býti toliko induktivný. Nabyvše cestou bádání induktivného pojmů za pravé uznaných, můžeme na nich stavěti dále a vymýšleti kombinace hospodářství prospěšné.

Podobného návodu užil Adam Smith. Jak nám vypravuje Buckle, chtěl původně jíti návodem pouze induktivným. Ale zastrašen rozsáhlostí látky, kterouž teprvé snéstí měl, upustil od záměru původního, a odhodlal se k návodu rozbornému. Při tom použil ale zvláštního uměleckého obratu. Vybrav si totiž nejčelnějšího děje události, zamlčel všecky ostatní k ní se vztahující. Arci že nebyl výsledek takto nabytý zcela práv, jelikož nečerpáno z podrobností všech. Aby však seznal stupeň pravdivosti jeho, porovnal ho s výsledky jinými, nabytými o tomtéž předmětu podobným způsobem. Ačkoli žádný výsledek neměl úplně do sebe pravdy, přece souhrnem výsledků všech povznešeno jest poznání na výši jasnosti vědecké. Výhody sdružování návodu sborného a rozborného užívati budu krok za krokem. „Výhoda“ návodu tohoto, praví Dr. Dastich, „patrně spočívá v tom, že se při takovémto postupu každým krokem kus nové vědecké půdy na dobro získá, jelikož indukce celý jeho dosah vyřte, deduce však jej ihned ku základným příčinám dovede.“ Jest to návod tak zvaný genetický. Tím chci jíti též já, ačkoliv jsou mnozí náhledu, že v hospodářství užiti lze jedině návodu rozborného.

Uzavíraje úsudky z vět zkušeností nabytých stavěti budu dále na základech analýs položených, při čemž mi ovšem nebude

Ize obejíti se bez kritiky a neproskoumati rozdílné náhledy autorit.
Návod můj bude tedy soustavným, soudným a genetickým.

Nástin dějepisný:

A) Rozvoje hospodářského.

a) Dějepisové.

§. 18. I. O dějinách hospodářství vůbec psali:

Chastellur: de la félicité publique . . . (Blaho veřejné nebo rozpravy o osudech lidských v rozličných dobách.) Paris, 1822, 2 svaz. in 8.

Mac Culloch: „A discourse on the rise, progress, peculiar objects and importance of political economy,“ eo historický úvod k známému dílu svému: The principles of political economy. Edinburgh 1825, 1 vol. in 8. Všimá si skorem jedině spisovatelův anglických.

Bossellini: Progressi delle scienze economiche. 1825. Běže jedi-
ně zřetel na ekonomisty italské.

J. H. M. v. Poppe: Geschichte aller Erfindungen . . . (Dě-
jiny všech vynálezů a objevení v oboru průmyslu, umění a věd
nejstarších časů až na náš věk.) Stuttgart. 1837. Velmi prak-
tická kniha se 162 obrazy.

F. Schmittbener: Zwölf Bücher vom Staate, též pod názvem:
Grundlinien der Geschichte der Staatswissenschaften, der Ethno-
logie, des Naturrechts und der Nationalöconomie. Giessen 1838.

Alban de Villeneuve-Bargemont: Histoire de l'économie poli-
tique Brux. 1839. Stojí na stanovisku katolicko-orthodoxním.

Ad. Blanqui: Histoire de l'économie politique en Europe
depuis les anciens jusqu'à nos jours. Paris 1845. Spisovatel hlavně
pochybil, že nečiní rozdílu mezi teorií a praxí, dějepisem roz-
voje hopodářského a dějepisem literatury hospodářské, a že nadr-
žoval ekonomistům francouzským zejména Sayovi na újmu Smithovi.

Bianchini: Della scienza del ben vivere sociale e della econo-
mia degli stati: Parte storica, Palermo 1845. Připisuje Verrimu a
Beccariovi vynález nauky politicko-hospodářské. Vystoupil proti
mnohým spisovatelům školy Smithovy zvláště proti Sayovi.